

جریانهای فکری مشروطیت

مجموعه سخنرانیها، مقالات

و
ضمایم

مؤسسه مطالعات و پژوهشهای سیاسی

بهار ۱۳۸۶

همایش پژوهشی جریانهای فکری مشروطیت (نخستین: ۱۳۸۵: تهران).
مشروطه: مجموعه مقالات همایش پژوهشی جریانهای فکری مشروطیت: [برگزار کننده]
مؤسسه مطالعات و پژوهشهای سیاسی.
تهران: مؤسسه مطالعات و پژوهشهای سیاسی، ۱۳۸۵.

ص: ۳۶۸

ISBN : 978-964-5645-76-0. ۲۳۰۰۰ ریال.

فیبا

کتابنامه

مجموعه مقالات همایش پژوهشی جریانهای فکری مشروطیت.
ایران -- تاریخ -- انقلاب مشروطه، ۱۳۲۴ - ۱۳۲۷ق. - کنگره‌ها.
مؤسسه مطالعات و پژوهشهای سیاسی.

۹۵۵/۰۷۵

DSR ۱۴۰۷ / ۷۷

۱۳۸۵

م ۸۵ - ۴۵۴۵۶

کتابخانه ملی ایران

مؤسسه مطالعات و پژوهشهای سیاسی

تهران، خیابان ولی عصر (عج)، بالاتر از بزرگراه شهید چمران، شماره ۱۵۱۸

تلفن: ۲۲۶۶۶۷۰۴

جریانهای فکری مشروطیت

چاپ اول: بهار ۱۳۸۶

شمارگان: ۲۰۰۰ نسخه

شابک: ۰-۷۶-۵۶۴۵-۹۶۴-۹۷۸

قیمت: ۲۳۰۰ تومان

کلیه حقوق ناشر محفوظ است

تهران: صندوق پستی ۳۳۳-۱۹۶۱۵

E-mail: info@ir-psri.com

www.psri.ir

فهرست مطالب

۷	 مقدمه
۱۳	 سخنرانی خیرمقدم / علی اکبر اشتری
۱۵	 سخنرانی افتتاحیه / آیت الله علی اکبر هاشمی رفسنجانی
۲۵	 تقابل اندیشه جمهوری خواهی و استبداد / دکتر محمد رجی
۳۱	 مشروطه مشروعه / حجت الاسلام مهدی انصاری قمی
۴۷	 مشروطیت؛ یک بستر و دو رؤیا / محمد جواد صاحبی
۷۳	 طراز اول / دکتر علی اکبر ولایتی
۸۱	 مشروعه در بوقه نقد علمای مشروطه خواه / غلامرضا جلالی
۱۰۱	 بررسی آراء تنی چند از نخبگان جنبش مشروطه خواهی در ایران / دکتر مهدی صلاح
۱۲۹	 سند منتشر نشده (نامه) آیت الله سید محمد کاظم یزدی / حجت الاسلام علی دوانی
۱۳۳	 امکان یا امتناع ترکیب مشروطه با مشروعه / حجت الاسلام رسول جعفریان
۱۴۹	 مشروطه از نگاه آخوند خراسانی / دکتر غلامحسین زرگری نژاد
۱۵۵	 مشروطه در اندیشه سیاسی شیخ حسین یزدی / دکتر حسین آبادیان
۱۷۹	 تطور آرمان و رهبری در مشروطیت اول / محمد حسن رجی
۱۸۵	 اندیشه، آرمان و ایدئولوژی نهضت مشروطیت / حجت الاسلام روح الله حسینیان
۲۰۷	 تمایزات فکری مشروطه خواهان مذهبی و غربگرا / حجت الاسلام محمد صادق مزینانی
۲۴۷	 زندگی و زمانه شیخ ابراهیم زنجانی / عبدالله شهبازی
۲۷۱	 رهبری در نهضت مشروطیت / سید مصطفی نقوی مقدم
۲۸۵	 همگراییها و واگراییهای جریان فلسفی و... / دکتر محمد باغستانی
۳۰۳	 بررسی دو عقلانیت در مشروطیت ایران / حجت الاسلام عباس مخلصی
۳۲۷	 جریانهای فکری در نهضت مشروطیت و... / حجت الاسلام سید محمد عیسی نژاد
۳۴۹	 سخنرانی اختتامیه / حجت الاسلام احمد خزائی
۳۵۱	 • ضمائم
۳۵۳	 اسنادی از نهضت مشروطیت ایران
۳۶۳	 عکسهایی از همایش

مقدمه

سال ۱۳۸۵ بنا به تقویم شمسی برابر با یکصدمین سالگرد صدور فرمان مشروطیت بود. به این مناسبت همایشها و نمایشگاههایی در داخل و خارج کشور برگزار شد. همایش علمی بررسی و نقد «جریانهای فکری مشروطیت» در روز ۱۹ تیر ۱۳۸۵ مصادف با سالروز صدور فرمان مشروطیت بنا به تقویم قمری (۱۴ جمادی‌الثانی)، در سالن همایشهای کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، برگزار گردید. این همایش بستر و فرصت مناسب و تأثیرگذاری برای طرح و بحث بسیاری از وجوه و ابعاد آراء، اندیشه‌ها و جریانهای هدایت‌کننده نهضت مشروطیت به شمار می‌رفت.

تبیین اجمالی موضوع همایش

رقابت آراء و اندیشه‌های سیاسی مبتنی بر نظامهای معرفتی گوناگون در شکل‌گیری زمینه‌ها و رویدادهای مشروطه، گفتمان خاصی را پدید آورد که بر سرنوشت نهایی این حرکت دگرگون‌ساز سیاسی و اجتماعی ملت ایران حاکم گردید. حداقل دو نوع نگرش و آرمان در پیدایش و نمو مشروطه در چالش با یکدیگر واقع شدند که در یک مقطع اولیه به غلبه یکی بر دیگری و در مراحل پایانی به مغلوب شدن همان منجر گردید. به گونه‌ای که دو ایدئولوژی غالب و مغلوب در خاتمه این نهضت، چالش تاریخی دیگری را مجدداً آغاز نمودند. همچنین به نظر می‌رسد در میان بازیگران اصلی نهضت مشروطیت، رهبران مذهبی، توده‌های مردم، انجمنها و رجال سیاسی و مقامات رژیم حاکم هر یک به طیفی از معتقدان ایدئولوژیک و سیاسی گرایش یا وابستگی داشته‌اند که شناخت و تبیین واقع‌بینانه و مستند آنها، تصویر واضح‌تری از این معرکه آراء و عقاید پدید خواهد آورد.

بحث و بررسی علمی و کارشناسی این موضوعات از منظر فلسفه سیاسی، فقه

سیاسی، تاریخ تحولات اندیشه سیاسی و جریان‌شناسی معرفتی و ایدئولوژیک در تاریخ نهضت مشروطیت، حدود و دامنه علمی این همایش را ترسیم می‌سازد.

ضرورت برگزاری همایش

۱. برگزاری همایشهای علمی در خارج و داخل کشور که عمدتاً با غلبه نظریات سکولار و از منظر نفی یا نادیده گرفتن هویت و مبانی دینی مشروطیت صورت می‌پذیرد، لزوم چالشهای متناسب و قوی علمی را گوشزد می‌کند. این گونه همایشها در سالهای گذشته به تناوب برگزار شده و در یکی دو سال اخیر و سال جاری به بهانه یکصدمین سالگرد مشروطیت از تنوع و تکثر بیشتری برخوردار گشته‌اند. مقالات و کتب منتشره و یا در دست انتشار که بر مبنای مباحث این پژوهشها تدوین شده‌اند، جامعه علمی کشور و پژوهشگران را تحت تأثیر قرار می‌دهند و فضای مطالعات آکادمیک را همچنان در سیطره قرائت سکولار از مشروطیت نگاه می‌دارند. همچنین در سایر همایشهایی که در ایران برگزار خواهند شد، تمرکز و محوریت موضوع عمدتاً بر رویدادها و ابعاد تاریخی است و مباحث عقیدتی به صورت مبسوط و تخصصی کمتر ارائه می‌شوند.

۲. انتشار دیدگاهها، داورها و تحلیلهای یک‌جانبه و یک‌سویه که در نظر بسیاری از صاحب‌نظران اساساً مخدوش و کم‌اعتبار محسوب می‌شوند، در قالب کتب و مقالات متعدد در داخل کشور، سئوالات فراوانی را ایجاد کرده است که بسیاری از آنها با اقبال و قدرت اقناع کافی نقد و تحلیل نشده‌اند. کما اینکه تفاسیر و تبیین‌های سکولار مشروطیت از سالهای دور مورد حمایت گسترده رسمی و محفلی قرار داشته است و پس از پیروزی انقلاب نیز توسط جریانهای لائیک یا تجدیدنظر طلب دامن زده شده و تقویت گشته است.

۳. پیوند بسیاری از مباحث معرفت‌شناسانه، ایدئولوژیک و سیاسی نهضت مشروطیت با اندیشه‌ها و آرمانهای انقلاب اسلامی ایران، موجب گردیده تا این موضوع همچنان زنده و مناسر در متن چالشهای جمهوری اسلامی ایران در ارتباط تاریخی با وقایع نهضت مشروطیت، نیز در معرض بحث و بررسی قرار گرفته‌اند که تبیین تصحیح این مباحث، مورد نیاز جامعه علمی کشور است.

۴. همچنین نیاز نسل جوان و نخبگان معتقد به انقلاب اسلامی، به شناخت علمی و منتقن ابعاد گوناگون اندیشه سیاسی مشروطیت و درک مستند رقابتها، چالشها و مبارکات جریانهای متنوع و گوناگون فکری موجود در بین نخبگان، و رهبران اصلی آن و آگاهی بر چگونگی تغییرات و تحولات فکری سالهای نهضت؛ خود مستقلاً یک

دلیل مهم برای اثبات اهمیت و ضرورت پرداختن به این موضوع است. برگزارکننده این همایش مجمع هماهنگی مراکز اسنادی و تاریخ پژوهی بود. اعضای این مجمع عبارتند از:

- مؤسسه مطالعات و پژوهشهای سیاسی
- سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران
- مرکز اسناد انقلاب اسلامی
- مرکز بررسی اسناد تاریخی
- مرکز اسناد و تاریخ دیپلماسی وزارت امور خارجه
- دفتر مطالعات و تدوین تاریخ معاصر ایران
- بنیاد تاریخ انقلاب اسلامی ایران
- دفتر ادبیات انقلاب اسلامی حوزه هنری
- کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی

کتاب حاضر پس از متن سخنرانی خیرمقدم و متن سخنرانی افتتاحیه ریاست محترم مجمع تشخیص مصلحت نظام آیت الله علی اکبر هاشمی رفسنجانی، متن مقالاتی را که خلاصه‌ای از آن در روز برگزاری این همایش ارائه شد، در خود جای داده است. در این بخش متن کامل مقالات آقایان دکتر محمد رحبی، دکتر علی اکبر ولایتی و دکتر غلامحسین زرگرنژاد به دبیرخانه ارسال نشد و به ناگزیر متن سخنرانی ایشان عیناً درج شده است. در ادامه نیز سایر مقالات رسیده به دبیرخانه که در روز همایش فرصت ارائه آنها به دست نیامد، تقدیم گردیده است. پایان بخش کتاب نیز سخنرانی اختتامیه حجت الاسلام والمسلمین احمد خزائی ریاست محترم ستاد همایش و رئیس مؤسسه مطالعات و پژوهشهای سیاسی آمده است.

گفتنی است متن مقالات و سخنرانها به ترتیب ارائه در روز همایش درج شده است.

ضمن سپاس از دست‌اندرکاران برگزاری این همایش؛ از محققین و پژوهشگرانی که به دعوت دبیرخانه همایش برای ارسال مقاله پاسخ مثبت دادند، سپاسگزاریم. امید است این اثر مورد مذاقه اهل فن قرار گرفته و نکات بدیعی فرازوی مورخان و پژوهشگران تاریخ معاصر ایران قرار دهد.

مؤسسه مطالعات و پژوهشهای سیاسی

دبیرخانه دائمی همایشها و نشستهای تخصصی